

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN
DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN UTRECHT EN OMSTREKEN

1 OCTOBER
1940

ONDER REDACTIE VAN:
G. A. EVERS

15^e JAARGANG
N° 10

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: VAN SPEIJKSTRAAT 20

HET BOEK VAN EVERS.

Wanneer een artikel onder dezen titel op deze plaats in het maandblad van „Oud-Utrecht” staat afgedrukt, behoeft men geen ingewijde in bestuurs- of redactieaangelegenheden te zijn, om te begrijpen, dat het niet op initiatief van den Redacteur geschreven of met zijn volle instemming geplaatst is. Eerder hebben de leden van „Oud-Utrecht”, verwend over alles ingelicht te worden wat er over de geschiedenis van hun stad in druk verschijnt, de kans geloopt, dat nu juist dit boek zou worden vergeten, dat de waakzaamheid van den heer Evers nu juist hier zou falen. Een ander meent daarom goed te doen, buiten de Redactie om, de aandacht er op te vestigen.

Er is nog iets, dat zeker in het maandblad gememoreerd zou zijn, indien het niet toevallig den Redacteur zelf betrof. Op 1 Juni 1940 heeft de heer G. A. Evers afscheid genomen van zijn dagelijkschen werkkring aan de Universiteitsbibliotheek. Wettelijk voorschrijf verplichtte hem bij het bereiken van den 65-jarigen leeftijd als conservator van die instelling af te treden. Had het een ander van zijn verdienste — of zelfs van veel minder verdienste — met betrekking tot de stedelijke historie gegolden, zonder twijfel zou in het eerstvolgende Maandblad de aandacht op dat aftreden zijn gevestigd. Onder den doem en den druk van den oorlog heeft niemand daar aan gedacht, maar... het Maandblad verscheen ondanks alles, onverstoort, op den gewonen tijd.

Wat bij het afscheid van den heer Evers gezegd en gedaan is, werd vastgelegd in een uitgegeven verslag en behoeft hier niet herhaald te worden. Bij die gelegenheid is hem een geschenk aangeboden, hierboven als „het boek van Evers” aangeduid. Natuurlijk heeft het een deftiger titel. Maar wat in deze

„OPSTELLEN bij zijn afscheid van de bibliotheek
der Rijksuniversiteit te Utrecht aangeboden aan
G. A. Evers”

— zoo heet het bijna 300 blz. tellende boekwerk officieel —, door vele handen bijeengebracht is, beweegt zich zoo zeer in de wereld

van boek en bibliotheek, in het bijzonder van die bibliotheek, die de heer Evers 34 jaren met voorbeeldige trouw en liefde gediend heeft, dat de populaire betiteling geen uitvoerige verdediging of verklaring noodig heeft. Te meer niet, nu ook aan hem zelf en zijn werk een deel van deze „Festgabe” gewijd is.

In een inleidend woord schetst Dr. A. Hulshof, die het gelukkige initiatief nam tot het uitgeven van den bundel, de verdiensten van den gehuldigde. Terecht wordt daarin nadruk gelegd op de „Lijst van gedrukte geschriften over de Rijksuniversiteit 1634—1936”, waarmede bij het 300-jarig bestaan evenzeer de Universiteit geëerd werd als de taaie volharding van den samensteller bekroond. Wat verder vindt men de door mejuffrouw M. J. Reynvaan samengestelde „Lijst van de geschriften van G. A. Evers 1907—1940”: een beschrijving van een lange reeks boeken en artikelen voornamelijk op het gebied van bibliografie, bibliotheekwezen, het boek en zijn verzorging en apeldoornsche en utrechtsche geschiedenis. Veel hiervan is rechtstreeks aan Oud-Utrecht ten goede gekomen. Echter niet alleen door zijn publicaties, ook in andere opzichten heeft de heer Evers de vereeniging aan zich verplicht en met instemming zal men lezen wat de voorzitter, Dr. W. A. F. Bannier over „G. A. Evers als medebestuurder” ten aanzien van die verdiensten getuigt:

„Gerust durf ik hier nog eens vast te leggen — schrijft Dr. Bannier — . . . dat, zoo de oprichting van „Oud-Utrecht” een succes geweest is en trots dikwijls moeilijke tijdsomstandigheden gebleven, de eer daarvan voor het grootste deel aan Evers als Secretaris toe moet komen. Inderdaad, Evers was een ideale medewerker voor een Voorzitter. Hij dacht aan alles, zorgde voor alles en nog méér, was steeds volledig op de hoogte van den gang der vereenigingsaangelegenheden, organiseerde o.a. onze excursies met initiatief en zorgvuldigheid, zoodat alles steeds klopte, en was altijd tot iedere bemoeienis en inspanning zonder bezwaarmaken bereid. . . . „Oud-Utrecht” en ik zelf persoonlijk hebben alle aanleiding om Evers in alle hartelijke dankbaarheid als de stuwkracht van onze vereeniging te gedenken gedurende de jaren, dat hij er de pen voerde. . . . Toen hij als secretaris wilde heengaan, vroeg men zich bezorgd af, hoe het dan wel met het Maandblad en met het Jaarboekje moest gaan. Gelukkig heeft Evers zich toen bereid verklaard de redactie van het Maandblad, die hij van den aanvang dezer periodiek gevoerd had, op zich te blijven nemen, terwijl hij op verzoek van zijn medebestuurders toen ook zijn plaats onder de redacteuren innam van het Jaarboek, welks technische verzorging hij ook reeds van den eersten jaargang af had behartigd en waarin hij menig artikel van zijn hand had doen opnemen. Bovenal ten aanzien van het Maandblad heeft zijn bereidheid tot verdere inspanning ons toen verheugd, want ik verklap geen bestuursgeheim, wanneer ik zeg, dat het Maandblad zonder Evers er nooit gekomen zou zijn en ook niet gebleven en nu nog zonder hem niet zou kunnen voortbestaan. Hoe dikwijls heeft hij mij niet verklaard, dat, als er geen nieuwe inzendingen kwamen, hij geen kans zag over eenige weken een nieuw nummer te doen verschijnen. En toch was dit nummer er altijd, prompt op tijd! En let nu eens op, hoeveel artikelen of mededeelingen in dat maandbladje de onderteekening met E. alleen dragen, of soms in het geheel geen onderteekening hebben, al zijn zij van zijn hand geweest. . . .”

Het kwam mij voor, dat deze waardeerende woorden onder de aandacht van alle leden van „Oud-Utrecht” gebracht mochten worden, al was het alleen maar om ze instemmend te kunnen lezen.

Wanneer nu iemand den indruk mocht gekregen hebben, dat het boek-van-Evers zich tot personalia beperkt, dan zal een overzicht van het verder gebodene hem de onjuistheid daarvan doen inzien.

Ongeveer alle dagelijksche medewerkers van den heer Evers in het gebouw der Universiteitsbibliotheek hebben een bijdrage geschreven over dat onderdeel van het gemeenschappelijk werk, waarmede zij zich in het bijzonder bezig houden. Zoo krijgt men een veelzijdigen kijk op een groot bibliotheekbedrijf: op het systeem van opberging, de materiele verzorging, de wijze van catalogiseering, de uitleening; op de verschillende in het depôt opgenomen bibliotheken, de z.g. bruikleenbibliotheken, en op de bibliotheken die ter beschikking staan van de verschillende Instituten der Universiteit; op handschriften- en incunabelbezit en reproductie-techniek; op heel dit nijvere, gonzende boekenbedrijf. Statistische gegevens leeren u iets over den aanwezigen boekenvoorraad, het aantal bibliotheekbezoekers, den omvang der jaarlijksche aanwinsten e.d.

Ik moet den lust weerstaan, de velerhande andere bijdragen stuk voor stuk onder de aandacht der lezers van het maandblad te brengen. Het zou anders de moeite waard zijn bij een artikel van Prof. Dr. A. G. van Hamel over de studie der Ierse Handschriften of dat van mej. Dr. J. M. Keyman over een incunabel van 1485, een unicum van de utrechtsche bibliotheek, wat stil te staan. Of iets mee te deelen uit Prof. Valkhoffs bijdrage over het Fransche Boek in de Universiteitsbibliotheek, evenals uit die van den heer Bongertman over de Duitsche en van Prof. Fijn van Draat over de Engelsche afdeeling, of uit Dr. J. H. Kernkamps beschouwing over de Bibliotheek van den koopman Daniël van der Meulen. Mejuffr. Dr. C. C. van de Graft leverde een Bibliografie van de Camera Obscura, een beredeneerde beschrijving van alle 40 drukken van dit boek, in geen andere openbare bibliotheek dan in de utrechtsche aanwezig. Prof. Kohlbrugge schreef over zijn naamgenoot en diens geschriften en mej. Dr. J. K. Oudendijk over de Universiteitsbibliotheek als Koninklijk Paleis en als voorwerp van Koninklijke Belangstelling. Zoo staan er meer bijdragen in dit boek-over-boeken-cum-annexis, die de moeite van het lezen waard zijn. Het genot, er in te bladeren en te lezen wordt nog verhoogd door de voortreffelijke uitvoering van de firma Oosthoek en de talrijke illustraties.

Tot slot worden nog vermeld een artikel van Prof. Dr. G. C. N. de Vooy over den plaatsnijder Erhard Reeuwich en een uitvoerig

opstel van Prof. Dr. G. W. Kernkamp, getiteld „Een politieke luchtreis te Utrecht, Januari 1784”. Daar deze twee bijdragen utrechtische onderwerpen behandelen van historischen aard, is er alle reden, er een eenigszins uitgebreide samenvatting van te geven. Maar een dergelijk resumé zou, in verhouding tot de summiere vermelding der overige bijdragen, de aandacht te veel afleiden van het Boek van Evers als geheel. Het komt mij dan ook beter voor, een samenvatting van zijn inhoud voor de rubriek Kleine Mededeelingen van een volgend nummer te bewaren. Voor heden was het mij alleen te doen, het licht te doen vallen op den bundel, waarmee de heer Evers met algemeene instemming bij zijn afscheid geëerd is.

J. W. C. VAN CAMPEN.

UTRECHT IN ROMANVORM.

G. C. HOOGEWERFF, *De Joffers van Beckom*. Baarn [, 1925].
8o.

De Joffers van Beckom of Beckum zijn Jonkvrouwe Maria van Beckum, van ouden Twentschen adel, en Ursula van Beckum-van Werdum-Gödens, van Oostfriesch adellijk geslacht, de vrouw van Maria's broeder Jan. Een familienaam is van Maria en Jan niet bekend, zij worden genoemd naar de boerschap Beckum in de Deldener mark, waar de riddermatige hofstede van hun geslacht, het Huis Altena, lag. De naam van dit nu verdwenen kasteel leeft nog voort in „het erve Altena” met het daarbij behoorende Altenasche bosch, een bezitting van den huize Twickel bij Delden ¹⁾.

Maria en Ursula van Beckum zijn 13 November 1544 als Doopsgezinde ketters op het Galgenveld te Delden verbrand. Het ongewone feit dat dit vonnis werd voltrokken aan twee adellijke vrouwen, heeft blijkbaar veler aandacht getrokken. Gewoonlijk wordt de herinnering aan een marteldood bewaard in één enkel martelaarslied, maar over het moedig sterven van deze twee jonge vrouwen bezitten wij twee Nederlandsche en vier Duitsche liederen benevens eenige vertalingen ²⁾. Dergelijke martelaarsliederen, door ooggetuigen terstond na de terechtstelling gedicht, met vermelding van veel bijzonderheden, zijn kostbare historische bronnen. Wat wij van het leven van Maria en Ursula van Beckum weten, is bijna uitsluitend aan deze liederen ontleend.

De meeste en de meest teekenende bijzonderheden geeft het lied „Droefheyte wil ick nu laten staen” ³⁾. De bron van dit lied ontspringt waarschijnlijk in Jan van Beckum's eigen huis: als Ursula op den brandstapel onder de omstanders een van haar pachters herkent, geeft zij dezen een laatst vaarwel mee voor haar man:

„Segt Jan van Beckom goede nacht
Heeft sy tot een van haer Meyers gesacht.”

Dit lied is opgenomen in „Het offer des Heeren”, den bundel met de oudste martelaarsliederen op de Doopsgezinden, welke, ofschoon op den Index geplaatst, reeds vóór April 1562 te Utrecht werd verkocht en tusschen 1562 en 1600 in een groot aantal drukken op vele plaatsen in ons land herdrukt ⁴⁾. Het betrouwbare martelaarsboek van Tileman van Braght, „Het bloedig tooneel of Martelaers-Spiegel der Doops-Gesinde of Weerloose Christenen” ⁵⁾, volgt voor het verhaal van Maria's en Ursula's marteldood uitsluitend den tekst van genoemd lied en stemt daarmee op tal van plaatsen letterlijk overeen.

Niet alleen in tijdschriftartikelen is deze romantische stof behandeld, zij is ook bewerkt tot een historisch verhaal, dat voor een groot deel speelt in het Utrecht van 1544, „een bloeiende stad in die dagen en feitelijk de hoofdstad van het Noorden” (blz. 19), en daarom in het bijzonder de aandacht vraagt van de lezers van dit maandblad. De Schr. van dit verhaal heeft blijkens zijn Naschrift als hoofdbron voor de executie gebruikt het boven aangehaalde artikel van den Twentschen folklorist J. J. van Deinse ⁶⁾. Maar hij laat aan dit deel van zijn verhaal een grooter voorafgaan, waarin hij Maria's leven te Utrecht beschrijft en haar tijdelijk verblijf te Beckum, waar zij te zamen met haar schoonzuster Ursula overgaat tot de Doopsgezinde leer. Hier heeft de fantasie van den Schr. de leemten van de historische gegevens moeten aanvullen.

Dat Maria na haars vaders dood met haar moeder, een Utrechtsche freule van afkomst, te Utrecht heeft samengewoond, is zeer goed mogelijk, maar staat niet vast. Vast staat alleen, dat toen te Utrecht ruchtbaar werd, hoe Maria wegens haar geloofsverandering door haar moeder was verstooten, dit bericht den stadhouder bevel deed geven tot haar gevangenneming:

„Haer moeder dreefse ten huysc wt
Het quam int Sticht van Utrecht overluyt
Den stadhouder ginck ment vermonden
Dus heeft hy na haer gesonden.”

Deze stadhouder was de stadhouder van Overijssel, Maximiliaan van Egmond, Graaf van Buren en IJsselstein, in het lied „Ick heb droefheyt vernomen” aangeduid als „mijn Heer van IJsselsteyn”. De gevangenneming had volgens het lied dat de hoofdbron vormt, plaats

„Op Beckoms huys dair Mary was
Sij moest opstaan vant bedde seer ras.”

Op deze mededeeling berust de veronderstelling, dat Maria, nadat zij door haar moeder was verstooten, naar haar broeder en schoonzuster zou zijn gevlucht; zeker is dat evenwel niet. Evenmin staat vast dat de martelaressen volgelingen waren van David Jorisz.; meer waarschijnlijk wordt geacht, dat zij de leer van Menno Simonsz. aanhingen ⁷⁾. Maar heeft niet reeds een eeuw geleden Oltmans het goed recht bepleit van den romanschrijver om de geschiedkundige overleveringen welke zijn romantischen zin het meest aantrekken, te verkiezen boven de meer historisch juiste ⁸⁾? Iets anders is natuurlijk dat de auteur de locale kleur moet bewaren en geen bijzonderheden mag vermelden die niet passen in de lijst van zijn verhaal. Naar aanleiding hiervan volgen hier enkele opmerkingen.

Schr. leidt ons op een Aprilmorgen van het jaar 1544 binnen in het huis „t Lam” op de Oudegracht, dat Maria van Beckum met haar moeder bewoont. De dienstmaagd heeft juist de luiken der benedenverdieping weggenomen en naar binnen gedragen (blz. 6). Inderdaad kwam wel een enkele maal voor, dat de vensterluiken werden afgenomen en, in een winkelhuis, neergeklapt, dienst deden voor de uitstalling der koopwaar. Maar in een heerenhuis, waar het voorhuis met zand werd bestrooid ⁹⁾? Immers hier had men, ter besparing van het toen nog vrij dure glas, slechts voor de open benedenhelft der ramen draaibare luiken, die 's nachts en bij ongunstig weer bleven gesloten. Zij moesten overdag: het doode licht van de straat buitensluiten en het levende tintelende hemellicht binnenlaten en aldus de mooie belichting scheppen die wij op vele interieurs van oude schilderijen kunnen waarnemen.

Als Maria het ontbijt heeft klaargezet, wacht zij de komst van haar moeder af, terwijl zij met de rechterhand steunt op de hooge leuning van een met Utrechtsch trijp bekleeden stoel (blz. 7). Utrechtsch trijp was echter in 1544 nog niet bekend. De trijpfabricage is in Utrecht eerst begonnen lang nadat zij elders in ons land werd beoefend. In een Utrechtsche „ordonnantie voor die van het stofjeswerkers-gild”, 3 Oct. 1725 afgekondigd, met vermelding van de ver-

schilende stoffen door de leden van dit gild vervaardigd, komt „trijp” of iets dat daarvoor gehouden kan worden, niet voor. Art. VI van deze ordonnantie bepaalt dat voor nieuwe werken, in de opsomming niet opgenomen, „zoodra die te Utrecht bekend en ingevoerd zullen worden”, het arbeidsloon nader zal worden vastgesteld. In een „renovatie en ampliatio” dezer ordonnantie, gepubliceerd 15 April 1727, wordt dan vervolgens het arbeidsloon van verschillende soorten van „trijpwercken” vastgesteld ¹⁰).

Al wachtend overpeinst Maria, die geen bevrediging meer vindt in de Katholieke kerk, over „die rampzalige Herdoopers, die leerden tegen het Sacrament van den Heiligen Doop en van wie er telkens, ook hier te Utrecht, vóór 't Stadhuis en op 't Paardenveld werden gerecht” (blz. 14). Doch terechtstellingen hadden in 1544 niet plaats op het Paardenveld, dat toen als exercitie- en oefenterrein door de Spaansche soldaten werd gebruikt, maar op de Neude, terwijl vóór het Stadhuis lichte vergrijpen werden gestraft.

Als na het ontbijt moeder en dochter samen zitten te spinnen, valt de kiffachtige en heerszuchtige vrouwe van Beckum tegenover haar zachte en stille dochter uit over het onderzoek door de ambtenaren van den stadhouder „tegen den zin van de vroedschap en de burgerhoplieden gedaan naar het beheer van de gelden onzer heilige gasthuis-broederschappen, alsof die rekenschap verschuldigd waren aan de wereldsche overheid, die hier den bisschop is komen verdringen?” (blz. 16). Doch dit is historisch onjuist, want ook na 1528 bleven de gasthuisbroederschappen op den jaarlijkschen maaltijd rekenschap van de gelden afleggen aan hun bestuur, waarin, blijkens de onderteekeningen, verschillende geestelijke heeren zitting hadden.

Tevens uit de moeder haar verontwaardiging over het feit dat de stadhouder van 't Sticht het Gasthuis van Sinte Martha heeft laten sluiten (blz. 16). In de Catalogussen van de bij het Stads-archief bewaarde archieven, 2e afd. ¹¹), wordt deze sluiting niet vermeld. Een onderzoek van de papieren van dit Gasthuis, welke nu wegens het oorlogsgevaar in de kluis zijn opgeborgen, zou in dezen meer licht kunnen verspreiden. Waarschijnlijk is echter het ongunstig bekend staande Gasthuis van Sinte Martha ¹²) destijds niet onder controle gesteld, maar gevisiteerd, wat iets anders is ¹³).

Ook stort de moeder de fiolen van haar toorn uit over „den goddeloozen ketter Appelman”, die op het Paardenveld was gerecht (blz. 17). Wordt hier bedoeld Cornelis Jan Oliviersz., alias Appelman, geboortig uit Leiden? Deze werd op 7 Febr. 1545, als aanhanger van de secte van Batenborch, moordenaar en kerkroover, tot den brandstapel veroordeeld en op de Neude verbrand. Daarna werd zijn lichaam gebracht naar de stadsgalg (welke stond vóór het kasteel Vredenburg ongeveer tegenover de Zakkendragersteeg) en daar op een schavot tentoongesteld ¹⁴). Men liet namelijk den tot den brandstapel veroordeelde door verstikking omkomen en deed hem niet geheel verbranden. (Ook van Maria en Ursula bleven de zwartgeblakerde lichamen op het Galgeveld hangen „anderen ten exempel” (blz. 191)).

In den namiddag gaat Maria den Vesperdienst bijwonen in „de oude Maria-kerk” d.i. de Buurkerk. Daar zij haar weg neemt in de richting van de Lijnmarkt, moet zij gewoond hebben op de Oudegracht Tolsteegzijde en wel vóór de Smeestraat, want tot zoover strekte de parochie der Buurkerk zich aan dien kant van de Oudegracht uit. Van den overkant van deze gracht werpt Maria een blik op den Dom en denkt daarbij aan de kluizenaarster die daar vele jaren in afzondering en gebed had doorgebracht (blz. 20). Hier moet de Schr. hebben gedacht aan zuster Bertken, de kluizenares van de Buurkerk; er is evenwel geen enkel bewijs, dat ook de Dom zulk een bewoonster heeft gehad.

„Aan het einde van de Lijnmarkt gekomen, sloeg zij een nauwe straat in, met kleine, onaanzienlijke huizen. Over de lage daken voor haar aan haar rechterzijde zag zij de torens en tuinen van den Vreeburg... Door een geringe buurt, waar men tal van kroegen, wijnhuizen en smerige badstooven aantrof... bereikte

zij eindelijk het doel van haar tocht, de Mariakerk" (blz. 20—21). Het meest voor de hand had gelegen dat Maria, uit de Lijnmarkt komende, de Zadelstraat was gepasseerd en ongeveer ter plaatse waar nu de Choorstraat begint, het Buurkerkhof was opgegaan, waardoor zij onmiddellijk bij de Buurkerk zou zijn uitgekomen. Heeft zij een omweg gemaakt, dan kan zij zijn gegaan door de Zadelstraat, Donkerstraat en de derde Buurkerksteeg: daarover lag, onder den toren, de hoofdingang, waardoor Maria de kerk binnentrad (blz. 21). Maar de Zadelstraat was in 1544 geen straat met kleine, onaanzienlijke huizen, integendeel, en noch van deze uit noch van het Buurkerkhof af kan Maria aan haar rechterhand de torens en tuinen van het kasteel Vreeburg hebben aanschouwd. Met de geringe buurt, die Maria ten slotte doorging, kunnen hoogstens de tegenover de zomerwoning van Evert Zoudenbalch gelegen zijde van de Donkerstraat zijn bedoeld en de derde Buurkerksteeg, welke Evert Zoudenbalch in 1460 door afbraak van eenige huizen over zijn perceel deed aanleggen om licht en lucht te brengen in de wat nauwe Donkerstraat; zij droeg aanvankelijk zijn naam ¹⁵⁾.

Het interieur van de Buurkerk, dat vervolgens wordt beschreven (blz. 21), is door Schr. blijkbaar verward met dat van de kapittelkerk van St. Marie (op de Mariaplaats), want daár bevond zich het door meester Jan van Oey vervaardigde doxaal. Ook waren de zuilen die het middenschip der Buurkerk droegen, niet van donkerroode zandsteen, maar van gele, welke was gewit.

Op haar terugweg ontmoet Maria een haar bekenden aanvoerder van de Hessenkarren, die, juist met zijn wagentrein in Utrecht aangekomen, haar het verzoek overbrengt om haar zieke schoonzuster Ursula op het Huis Altena te komen verplegen. Een week later aanvaardt Maria de reis daarheen met de naar Duitschland terugkeerende Hessenwagens. Deze reis geeft Schr. gelegenheid om veel wetenswaardigs mee te deelen over de Hessenwegen en de gevaren en avonturen aan het reizen daarlangs verbonden. Het is echter de vraag of deze „Hessen" door De Bilt trokken (blz. 38), want even vóór dit dorp buigt een weg Noordwaarts af, waarvan het eerste gedeelte nog Hessenweg heet (tot den 1en Brandenburgerweg). In verband met blz. 43, waar de voerman, ongeveer twintig minuten van Amersfoort, aan Maria een tweede breed landweg wijst, óók een Hessenweg, zou men dat den gewonen weg naar Amersfoort kunnen achten, welke liep tusschen Stompert en Amersfoortschen Berg.

Van haar schoonzuster Ursula leert Maria het nieuwe geloof kennen en samen laten beide vrouwen zich doopen. Als Maria in Utrecht is teruggekeerd, ontdekt de moeder weldra de geloofsverandering en jaagt haar afvallige dochter het huis uit. Dan aanvaardt de verstootene den terugtocht naar het Huis Altena, en gaat nu te voet den weg, dien zij voor kort met de Hessenkarren had afgelegd. Zij begint met de Oudegracht af te loopen en de Choorstraat door te gaan om, rechtsaf omslaande, het met lindes beplante Domplein te bereiken (blz. 126—127). Hier heeft Schr. de Lijnmarkt verward met de Choorstraat, die Maria niet behoefde te gaan om het Domplein te bereiken, en ook niet kon gaan, omdat de Choorstraat eerst in 1587 werd aangelegd op de plaats van het in 1586 afgebroken koor van de Buurkerk. Of het Domplein destijds ruimte kon bieden voor lindeboomen en banken? Dit „plein" was destijds maar een betrekkelijk nauwe straat, aan de Zuidzijde begrensd door de hoogopgaande kerk en een muur die van de kerk tot den toren liep, en aan de Noordzijde door de aaneengesloten huizenrij. De breedte is af te meten naar den nog bestaanden afstand tusschen de drukkerij van Kemink en de kerk. Ook is het niet waarschijnlijk dat Maria dezen weg zal hebben gevolgd om de Wittevrouwenpoort te bereiken, zij zal eerder de Oudegracht gevolgd hebben tot het Oudkerkhof en, achter het Stadhuis om, langs de Hoogt en door de Slachtsteeg naar de Voorstraat zijn gegaan.

Een deel van haar reis legt Maria af gezeten achter op het paard van den postrijder, die de brieven van de vroedschap van Utrecht naar Deventer bracht. Hieruit leeren wij de belangrijke bijzonderheid kennen, dat destijds reeds een geregelde postverbinding bestond tusschen Utrecht en de aanzienlijke, op een knooppunt van vele wegen naar Duitschland gelegen, stad Deventer. Van deze

postverbinding profiteerde hier de stadhouder van Deventer (blz. 135), met welke benaming men destijds aanduidde den plaatsvervanger van een hoog rechterlijk ambtenaar, bijv. van een schepen of drost. C. C. v. d. G.

-
- 1) J. J. van Deirse, *Historie van Maria van Beckum en Ursel. Anno 1544.* In: *Lit het land van katoen en heide.* 2de druk. Enschede, 1925. 8°. Blz. 267.
 - 2) Met hun uitgaven en vertalingen vermeld bij H. Reimers, *Zur Geschichte der Häuptlingen von Werdum und der taufgesinnten Märtyrerinnen Maria v. Beckum und Ursula von Werdum (1538—1552).* In: *Jahrbuch der Gesellschaft für bildende Kunst und vaterländische Altertümer zu Emden XV-1903,* blz. 403—405. Het daar als nr. 7 meegedeelde lied, door Baron Sloet tot Oldhuis, gepubliceerd in den *Overijselsschen Almanak van 1837,* blz. 192—197, is modern maaksel en kan dus buiten beschouwing blijven.
 - 3) Afdrukt in: *Bibliotheca Reformatoria Neerlandica.* 's-Gravenhage, 1904. 8°. II. Blz. 509—516.
 - 4) *Bibliotheca Reformatoria t. a. pl.* Blz. 4—5.
 - 5) 2de druk. Amsterdam, 1685. II. Blz. 65.
 - 6) Eerst verschenen in *Tubantia, Dagblad voor Twente,* van 12, 14, 21 Febr. 1914; daarna in: *Lit het land van katoen en heide t. a. pl.* Blz. 267—290.
 - 7) *Bibliotheca Reformatoria t. a. pl.* Blz. 510; *Jahrbuch t. a. pl.* Blz. 397 en 505.
 - 8) In: *Een woord aan den lezer bij Het slot Loevestein.* 2e druk. 1839.
 - 9) Ik dank deze bijzonderheid evenals menige volgende aan de vriendelijke hulp van den Heer G. van Klaveren Pz.
 - 10) Volgens welwillende inlichting van den Heer W. Graadt van Roggen.
 - 11) Utrecht, 1917. Blz. 330.
 - 12) J. J. Dodt van Flensburg, *Archief voor kerkelijke en wereldlijke geschiedenissen inzonderheid van Utrecht.* II. Utrecht 1839. Blz. 175.
 - 13) Aldaar blz. 169.
 - 14) A. C. M. van Asch van Wijck, *Bescheiden betreffende het eerste tijdvak van de geschiedenis der hervorming in de stad en provincie Utrecht, 1524—1566.* In: *Berigten van het Historisch Genootschap te Utrecht.* IV, 2e stuk. Blz. 147.
 - 15) S. Muller Fz., *Oude huizen te Utrecht.* 's-Gravenhage, 1902. 8°. Blz. 22.
-